

PRAWO DO SĄDU W ŚWIETLE MIĘDZYNARODOWYCH ŹRÓDEŁ PRAWA

R. Pelewicz
*sędzia sądu okręgowego
miasta Tarnobrzeg
(Tarnobrzeg, Poland)*

I. Prezentowane opracowanie adresowane jest do prawników ukraińskich, uczestników konferencji dotyczącej problemów reformy systemu prawnego Republiki Ukrainy, zaś podstawowym zadaniem – zaprezentowanie naczelnej zasady ustrojowej, to jest zasady prawa do sądu w takim ujęciu, w jakim została przedstawiona w wybranych aktach międzynarodowych i dokonanie porównania z rozwiązaniami ustrojowymi, przyjętymi w systemie prawa polskiego, co ułatwi jej odczytywanie na gruncie ukraińskiego systemu prawnego. Moim zdaniem ma to szczególne znaczenie dla partnerów ukraińskich, albowiem od 1997 roku Ukraina jest w Radzie Europy, a od dnia 23 lutego 2006 roku zobowiązała się do „wykonywania decyzji i stosowania praktyki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.”¹

Zanim przystąpię do naświetlenia rozwiązań polskich, naszkicuję w pierwszej kolejności układ okoliczności mających znaczenie dla określenia i umiejscowienia pojęcia prawa do sądu w systemie prawa międzynarodowego, gdyż w jego kontekście musi zostać rozważona przedstawiana problematyka. Oczywiście, głównie ze względu na ramy publikacji, nie pretenduję do całościowego ujęcia omawianej problematyki. Poruszam tylko te kwestie, które moim zdaniem zasługują na szczególne zaakcentowanie.

Problematyka wpływu międzynarodowego standardu prawa do sądu na system prawa polskiego wymaga rozważenia przede wszystkim z tego względu, że Polska ratyfikowała Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (nazywaną też Europejską Konwencją Praw Człowieka, podpisaną 4 listopada 1950 r. w Rzymie przez państwa będące członkami Rady Europy. Konwencja weszła w życie 8 września 1953 r., po ratyfikowaniu jej przez pierwszych 10 państw. Natomiast w stosunku do Polski weszła w życie 19 stycznia 1993 r.)¹ oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (wchodzący w skład Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r., zaś przez Polskę 3 marca 1977 r., w związku z czym wszedł w życie wobec Polski w dniu 18 czerwca 1977 r.)² zobowiązując się tym samym do przestrzegania postanowień zawartych w tych aktach. Ma to tym większe znaczenie, że zgodnie z art. 87 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹ ratyfikowane umowy międzynarodowe są źródłami powszechnie obowiązującego prawa wewnętrznego. Ponadto art. 91 Konstytucji stanowi, że „ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana”, oraz że „umowa międzynarodowa (...) ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli tej ustawy nie da się pogodzić z umową”.

¹ Zob. opracowania prezentowane publikacji ‘IUS ET AMICITIA’, Tarnobrzeg 2007: P. Filuk, Zastosowanie Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności przez sądy Ukrainy i Wołynia, s.19; O. Juchymiuk, Sądownictwo administracyjne Ukrainy a standardy Rady Europy, s. 230-247.

¹ Dz. U. Nr 61, poz. 284 jeśli chodzi o tekst Konwencji- z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami, i poz. 285 jeśli chodzi o oświadczenie rządowe o ratyfikacji. W dalszej części opracowania, dla uniknięcia powtarzania długiej nazwy określana będzie jako Konwencja.

² Dz. U. Nr 38, poz. 167. W dalszej części opracowania, określany będzie z kolei jako Pakt.

¹ Dz. U. Nr 78, poz. 483.

Nie można też zapominać, że Polska jako kandydat ubiegający się o członkostwo w strukturach europejskich musiała stopniowo dostosowywać swoje ustawodawstwo i praktykę orzeczniczą do obowiązujących tam standardów. Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie między Rzeczpospolitą² Polską, z jednej strony, a Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi z drugiej strony, sporządzony w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r.³ wszedł w życie, po wcześniejszym ratyfikowaniu przez parlamenty państw członkowskich Wspólnot i zatwierdzeniu przez Parlament Europejski, w dniu 1 lutego 1994 r. Od tej chwili Polska stała się członkiem stowarzyszonym Wspólnot Europejskich i czyni starania, aby uzyskać statut pełnoprawnego członka Unii Europejskiej. W myśl art. 68 Układu Europejskiego Polska zobowiązana była do najlepszych starań w celu zapewnienia zgodności jej przyszłego ustawodawstwa z ustawodawstwem Wspólnot.⁴

Jest to tym bardziej istotne po akcesji Polski do Unii Europejskiej, albowiem Wspólnoty Europejskie i Unia Europejska⁵ wytworzyły specyficzny porządek prawny⁶, istniejący obok „tradycyjnego” prawa międzynarodowego i prawa krajowego⁷. Wynika to między innymi stąd, że ich organy uzyskały na mocy traktatów założycielskich kompetencję stanowienia prawa, które nie wymaga transformacji i któremu przysługuje przymiot bezpośredniej stosowalności w porządkach prawnych państw członkowskich⁸.

Ta specyficzna pozycja europejskiego prawa wspólnotowego i unijnego w krajowych porządkach prawnych⁹, doprowadziła do ukształtowania zasad (głównie przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości), które muszą być respektowane przez sądy państw członkowskich, a więc i w judykaturze sądów polskich, po akcesji do Unii Europejskiej.¹

Zasada prawa do sądu należy niewątpliwie do najbardziej tradycyjnych zasad naczelnych współczesnych procedur. Podkreślić jednak trzeba, że rola i zadania sądów są odmienne w zależności od rodzaju sprawy. I tak na przykład sądy powszechne orzekając w sprawach cywilnych rozstrzygają spór między stronami rozważając prawo w konkretnej sprawie, zaś sąd administracyjny ocenia zgodność z prawem działań organu administracji publicznej.² Natomiast sąd karny ma za zadanie poznać prawdę materialną i na tej podstawie wydać orzeczenie o winie i karze lub innego rodzaju konsekwencjach popełnienia przestępstwa.³

Istotą prawa do sądu jest przede wszystkim prawo każdego, komu w jakiegokolwiek formie zarzucono popełnienie czynu karalnego lub naruszającego jego godność, domagania się sądowego

² Przedstawiam oryginalną pisownię Dziennika Ustaw.

³ Tekst Układu w języku polskim zob. Dz. U. z 1994 r., Nr 11, poz. 38 wraz z załącznikami, ze zmianami: Dz. U. 1995 r., Nr 63, poz. 324 i 326; Dz. U. 1997 r., Nr 10, poz. 74 i Nr 104, poz. 662; M. P. 1997 r., Nr 10, poz. 74; Dz. U. 1998 r., Nr 160, poz. 1063; Dz. U. 1999 r., Nr 30, poz. 288 i Nr 57, poz. 616.

⁴ Zob. R. Pelewicz: Aspekty prawne stowarzyszenia Polski ze Wspólnotami Europejskimi (zagadnienia wybrane), [w:] M. Dąbrowa - Szeffler, J. Bek [red.] Polityka regionalna a wejście Polski do Unii Europejskiej. Konferencja naukowa, Nisko 2000, s. 217-235.

⁵ Zob. rozważania na temat zakresu terminologicznego C. Mik, Europejskie prawo wspólnotowe. Zagadnienia teorii i praktyki. Tom I, Warszawa 2000, s. 289-292 i cytowana tam literatura.

⁶ Zob. L. Garlicki, Członkostwo Polski w Unii Europejskiej a sądy, [w:] E. Popławska [red.], Konstytucja dla rozszerzającej się Europy, Warszawa 2000, s. 195.

⁷ Por. A. Wyrozumka, Formy zapewnienia skuteczności prawa międzynarodowemu w porządku krajowym [w:] Prawo międzynarodowe i wspólnotowe w wewnętrznym porządku prawnym, M. Kruk-Jarosz [red.], Warszawa 1997, s. 54-92.

⁸ Por. S. Biernat, Miejsce prawa pochodnego Wspólnoty Europejskiej w systemie konstytucyjnym Rzeczypospolitej Polskiej, [w:] C. Mik [red.], Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej, s. 177; C. Mik, Zasady ustrojowe europejskiego prawa wspólnotowego a polski porządek konstytucyjny, Państwo i Prawo 1998/1, s. 13.

⁹ W. Jedlecka, Pojmowanie autonomii prawa europejskiego, [w:] S. Wronkowska [red.], Polska kultura prawna a proces integracji europejskiej, s. 241-242.

¹ Zob. rozważania na temat konsekwencji przystąpienia Polski do Unii Europejskiej dla sądów polskich: L. Garlicki: Członkostwo Polski w Unii Europejskiej a sądy; E. Łętowska: Sędziowie wobec prawa europejskiego (tezy); A. Wyrozumka, Członkostwo w Unii Europejskiej a sądy polskie [w:] E. Popławska [red.], Konstytucja dla rozszerzającej się Europy, Warszawa 2000, s. 193-238.

² P. Przybysz: Prawo do sądu w sprawach administracyjnych, (w:) Prawo administracyjne w okresie transformacji ustrojowej, Kraków 1999 r., s. 348.

³ Zob. A. Murzynowski: Istota i zasady procesu karnego, Warszawa 1984, s. 28.

rozpatrzenia sprawy i tą drogą oczyszczenia z zarzutów.⁴ Zwłaszcza, że jednym z fundamentalnych założeń państwa prawa jest zasada dostępu obywateli do sądu w celu umożliwienia im obrony ich interesów przed niezawisłym organem kierującym się wyłącznie obowiązującym w państwie prawem.⁵ Oznacza to, że prawo do sądu jest jedną z podstawowych gwarancji poszanowania praw obywatelskich i nie może podlegać jakiegokolwiek wykładni ścieśniającej.⁶

II. Podkreślana wyżej, klasyczna już pozycja zasady prawa do sądu znajduje potwierdzenie w międzynarodowych standardach ochrony praw człowieka (gdzie jest zaliczana do fundamentalnych gwarancji praw człowieka), stanowiąc przedmiot wielu regulacji normatywnych i to zarówno szczebla uniwersalnego (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r. czy Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.), jak i regionalnego (Europejska Konwencja Praw Człowieka z 1950 r., Amerykańska Konwencja Praw Człowieka z 1969 r., Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów z 1981 r. czy Arabska Karta Praw Człowieka z 1994 r.). Ze względu na wielość tych aktów nie jest możliwe, ani też celowe, powoływanie wszystkich. Z punktu widzenia rozważanej problematyki należy skoncentrować się jedynie na tych aktach, które mają zasadnicze znaczenie dla wypracowania standardów międzynarodowych. Należą do nich Europejska Konwencja Praw Człowieka i Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych.

Trzeba jednak w tym miejscu podkreślić, że europejskich źródeł regulacji normatywnych prawa do sądu należy doszukiwać się już w treści francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r., w której pojawiła się koncepcja wolności człowieka rozumianej pozytywnie, a więc jako prawo człowieka urzeczywistniane również za pośrednictwem władzy państwowej. Przede wszystkim zaś w polskiej Konstytucji 3 Maja, która głosiła, że „Władza sędziowska nie może być wykonywaną ani przez władzę prawodawczą, ani przez króla, lecz przez magistratury na ten koniec ustanowione i wybierane. Powinna zaś być tak do miejsc przywiązana, żeby każdy człowiek bliską dla siebie znalazł sprawiedliwość, żeby przestępny widział wszędzie groźną nad sobą rękę krajowego rządu”.⁷ Artykułowała więc postępowe i nowatorskie, jak na owe czasy, zasady trójpodziału władz czy powszechnej dostępności do sądu.⁸

Konwencja przyjmuje w art. 6 ust. 1 zasadę, iż „każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej”, a następnie wskazuje szereg gwarancji służących jej realizacji w postępowaniu karnym, jak choćby: domniemanie niewinności, prawo do obrony (i to zarówno w ujęciu materialnym jak i formalnym) czy prawo do nieodpłatnego tłumacza.¹⁰ W konsekwencji prawo do sądu ustanowione przez Konwencję należy do najbardziej rozbudowanych standardów. Istota tego prawa ukazana została bowiem przez pryzmat szczegółowego katalogu zasad i reguł procesowych, wyznaczających minimalny poziom jakościowy procedur sądowych. Dlatego też naruszenie choćby jednego z

⁴ Na temat zasady prawa do sądu zob. m. in. W. Daszkiewicz: *Konstytucyjne prawo do sądu a nowy Kodeks postępowania karnego (zagadnienia wybrane)*, Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe, Ministerstwo Sprawiedliwości Warszawa 1997 r., s. 39 i n.; P. Hofmański: *Prawo do sądu w sprawach karnych jako gwarancja ochrony praw człowieka (w:) Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997 r., s. 208 i n.; Z. Czeszejko-Sochacki: *Konstytucyjna zasada prawa do sądu*, *Studia Prawnicze* 1992 r., nr 1-2, s. 22 i n.;

⁵ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 1992 r., OTK z 1992 r., cz. I, poz. 5, s. 81-82.

⁶ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 lutego 1992 r., OTK z 1992 r., cz. I, poz. 1, s. 33.

⁷ Tekst cytuję za: J. Kowecki (opracowanie), B. Leśnodorski (przedmowa): *Konstytucja 3 Maja 1791*, Warszawa 1981 r., przy czym warto zwrócić uwagę na to, że podstawą wydania *Ustawy Rządowej* - bo taką właśnie nazwę nadano Konstytucji 3 Maja - i wybranych przez autorów dokumentów z nią związanych stanowią oryginały rękopiśmienne.

⁸ Z. Czeszejko - Sochacki, op. cit., s. 14.

¹⁰ P. Hofmański: *Konwencja europejska a prawo karne*, Toruń 1995 r., s. 219 i n.

powołanych wymagań skutkuje stwierdzeniem pogwałcenia art. 6 Konwencji.¹¹ Później Konwencję uzupełniono kolejnymi protokołami dodatkowymi, które rozszerzyły katalog praw i wolności chronionych tą Konwencją – także w odniesieniu zagwarantowania prawa do sądu.¹²

Podobnie zasadę prawa do sądu reguluje Pakt stwierdzając w art. 14 między innymi, że: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy przez właściwy, niezależny i bezstronny sąd, ustanowiony przez ustawę, przy orzekaniu co do zasadności oskarżenia przeciw niemu w sprawach karnych bądź, co do jego praw i obowiązków w sprawach cywilnych”. Również i Pakt zapewniając każdemu prawo dostępu do sądu określa w pozostałej treści art. 14 i w art. 15 gwarancje procesowe, jakie muszą być zachowane w postępowaniu sądowym a nazywane „roszczeniem o rzetelne postępowanie”.¹³ Za uznaniem, że prawo do sądu, jest jednym z zasadniczych składników każdego demokratycznego państwa prawnego przemawia również treść art. 26 Paktu,¹⁴ według którego wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni do jednakowej ochrony prawnej.

Wymienione przepisy Konwencji i Paktu pomimo, iż nie precyzują pojęcia prawa do sądu, dają podstawę jego określenia jako uprawnienia przysługującego każdemu człowiekowi, któremu w jakiegokolwiek formie zarzucono popełnienie czynu karalnego lub naruszającego jego godność, do domagania się sądowego rozpatrzenia sprawy – co oznacza wyłączność kompetencji sądu – i w ten sposób oczyszczenia się z zarzutów.

III. W polskim porządku prawno – konstytucyjnym zasada prawa do sądu ma wieloletnią historię. Jej początków należy doszukiwać się już w treści Konstytucji 3 Maja. W okresie 1918 – 1939 zasadę prawa do sądu statuowała zarówno konstytucja marcowa¹⁵ stwierdzająca, iż „Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega” (art. 98 in principio) czy też, że „Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty” (art. 98 in fine), jak i konstytucja kwietniowa,¹⁶ stanowiąca między innymi w art. 68 ust. 1, iż „Żadna władza nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy lub szkody” a w ust. 4 tegoż artykułu, że „Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega ...”.

Natomiast w powojennym porządku prawno – konstytucyjnym zasada prawa do sądu nie była już odrębnie ujętą zasadą konstytucyjną. Zaznaczyć jednak trzeba, że chodzi o brak przepisu w dawnej Konstytucji, który wprost by ją formułował. Zgodnie bowiem z ugruntowanym stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego i poglądami doktryny prawa¹⁷ już poprzednio dawała się ona wyprowadzić z brzmienia art. 1 i art. 56 Konstytucji z 1952 r.¹⁸

Od czasu podpisania i ratyfikowania przez Polskę zobowiązań międzynarodowych, postanowienia tych aktów mają zasadnicze znaczenie dla zabezpieczenia podstawowych wolności i praw człowieka. Jednakże podstawowym gwarantem, praw i wolności obywateli polskich, jest w pierwszej kolejności system norm prawa polskiego, zakreślony przez Konstytucję

¹¹ B. Gronowska, Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 10 października 2000 r. w sprawie Dakaras przeciwko Litwie, (dot. Problemu obiektywizmu i bezstronności sędziów oraz zasady domniemania niewinności), Prokuratura i Prawo 2001/3, s. 163.

¹² Tak na przykład w zakresie prawa odwołania się oskarżonego do wyższej instancji stanowi protokół siódmy do Konwencji przyjęty 22 listopada 1984r., zob. Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe. Przekład i opracowanie B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, Toruń 1996 r., s. 148 i n.

¹³ P. Hofmański: Konwencja..., op. cit., s. 219.

¹⁴ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 lutego 1992 r., K 3/91 (OTK z 1992 r., cz. I, s. 31-32).

¹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r. (tekst jednolity: Dz. U. RP z 1921 r., Nr 44, poz. 267, zm. Dz. U. RP z 1926 r., Nr 78, poz. 442).

¹⁶ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. RP z 1935 r., Nr 30, poz. 227).

¹⁷ J. Oniszczyk: Państwo prawne w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (zasady państwa prawnego), Warszawa 1996 r., s. 41.

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (do 1989 r. PRL) z dnia 22 lipca 1952 r. (tekst jednolity: Dz. U. z 1952 r., Nr 7, poz. 36 z późniejszymi zmianami), którą uchyliła Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz. U. z 1992 r., Nr 84, poz. 426, z późniejszymi zmianami-znana powszechnie jako Mała Konstytucja), z wyjątkiem rozdziałów: 1, 4, 7 (z wyj. art. 60 ust. 1), 8, 9 (z wyj. art. 94), 10 i 11.

Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., która weszła w życie w dniu 17 października 1997r.¹⁹ W odniesieniu do przedmiotu niniejszych rozważań Konstytucja zawiera ogólną regułę wyrażoną w art. 45 ust.1, według którego każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez uzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Analizując istotę konstytucyjnej regulacji prawa do sądu można w niej wyróżnić trzy podstawowe elementy: 1) prawo dostępu do sądu (art.45 ust.1 w zw. z art. 77 ust.2), 2) prawo do odpowiednio ukształtowanego i rzetelnego postępowania przed sądem (art.45), 3) prawo do wyroku sądowego (art. 45 ust.1 w zw. z art. 77 ust. 2 i art. 78).²⁰ Takie ujęcie prawa do sądu nawiązuje do międzynarodowych standardów, ale jednocześnie polska regulacja konstytucyjna określa prawo do sądu szerzej niż formułują to akty międzynarodowe. W konsekwencji prawo do sądu przysługuje nie tylko w sprawach o charakterze cywilnym czy karnym , ale także w sprawach administracyjnych.²¹

Przypomnieć jednakże trzeba, że prawo do sądu ma zmienną treść – inną w sprawach administracyjnych, a inną w sprawach karnych oraz cywilnych. W praktyce oznacza to, że istotne znaczenie ma rozstrzygnięcie, który sąd – administracyjny lub powszechny – będzie właściwy w sprawie.²² Ponadto sam zwrot „prawo do sądu” na gruncie prawa polskiego, nie zawsze jest rozumiany jednolicie. W doktrynie używano bowiem takich określeń, jak: prawo do wymiaru sprawiedliwości, prawo do drogi sądowej, prawo do sprawiedliwego procesu sądowego, prawo do powództwa, prawo do ochrony sądowej czy też prawo do obrony przed sądem.²³

Konstytucyjne ujęcie zasady prawa do sądu ma nie tylko istotne znaczenie ustrojowe, ale i podmiotowe, dlatego, że nowa konstytucja w art. 8 ust. 2 wyraża *expressis verbis* zasadę konstytucjonalizmu, to jest zasadę bezpośredniego stosowania wszystkich jej postanowień, chyba że sama stanowi inaczej. Wobec konstytucyjnych gwarancji ochrony praw i wolności jest to przepis, który otwiera nowy rozdział dla korzystania z prawa do sądu w praktyce orzeczniczej.²⁴ Każdy więc kto uzna, że jego konstytucyjne prawo do sądu zostało naruszone może zwrócić się do sądu, który będzie orzekał według nowych zasad, albowiem: „W praktyce orzeczniczej sądu pojawia się oto nowa zasada: konstytucjonalizmu. Dotychczas obowiązywały typowe i tradycyjne dla działalności orzeczniczej zasady legalizmu i niezawisłości”.²⁵ Dzięki temu sąd, na mocy uprawnień konstytucyjnych wynikających z treści art. 178 ust. 1, który zawiera zasadę (bezpośredniej) podległości sędziów również konstytucji, może w konkretnej sprawie odstąpić od stosowania przepisu, jeżeli został uznany za sprzeczny z Konstytucją.²⁶ Tym samym, to właśnie orzecznictwo – nie tylko na podstawie regulacji konstytucyjnej, ale także i na podstawie standardów międzynarodowych – przesądzi o zakresie stosowania prawa do sądu na gruncie prawa polskiego.

IV. W świetle przedstawionych rozważań, nie ulega wątpliwości, że „prawo do sądu” jest zasadą w pełni legitymizowaną konstytucyjnie, a przepisy Konwencji i Paktu, także w zakresie

¹⁹ Dz. U. z dnia 16 lipca 1997 r., Nr 78, poz. 483.

²⁰ W. Taras , A. Wróbel : Zarys koncepcji państwa prawnego w praktyce Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 1991r., strona 42 – 45.

²¹ W. Daszkiewicz : Konstytucyjne prawo do sądu ..., op.cit., strona 42 – 43.

²² P. Przybysz: op. cit., s. 348.

²³ H. Mądrzak: Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka (studium na tle polskiego prawa konstytucyjnego, prawa cywilnego materialnego i procesowego), (w:) Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona, Warszawa 1997 r., s. 187 i n.

²⁴ Co do bezpośredniego stosowania konstytucji zob. m. in. A. Pułła: Zasada konstytucjonalizmu (prolegomena), w: Przeobrażenia we współczesnym prawie konstytucyjnym, red.: K. Działocha , Wrocław 1995 r., s.59-65 oraz Idea konstytucjonalizmu w systemie zasad prawa konstytucyjnego , Przegląd Sejmowy 1996r., nr 5, s.9-22 ; A. Łabno – Jabłońska : Zasada bezpośredniego obowiązywania konstytucyjnych praw i wolności jednostki . Analiza prano porównawcza, w : Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona , red.: L. Wiśniewski, Warszawa 1997r., s.64-81 ; P. Sarnecki : Idee przewodnie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Przegląd Sejmowy z 1997 r., nr 5 str.10-11.

²⁵ R. Hauser: Sądowa ochrona praw i wolności, Rzeczpospolita z 14.07.1997r., K. Działocha: Zasada bezpośredniego stosowania konstytucji w dziedzinie wolności i praw obywateli , w : Obywatel – jego wolności i prawa , Zbiór studiów przygotowanych z okazji 10-lecia urzędu rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 1998r., s.26-44 i wskazana tam literatura.

²⁶ W. Skrzydło: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, komentarz, wydanie II, Kraków 1999 r., s. 188-189.

określenia zasady prawa do sądu, są częścią polskiego porządku prawnego.²⁷ Ma to zasadnicze znaczenie z punktu widzenia stosowania międzynarodowego standardu prawa do sądu, uznanego i określonego przez Konwencję i Pakt, w orzecznictwie sądów polskich. Opierając się na kompleksowej wykładni przepisów konstytucyjnych stwierdzić bowiem należy, iż sądy mogą orzekać na podstawie umowy międzynarodowej.²⁸ Oznacza to, iż każdy, kto uzna, że gwarancje służące realizacji zasady prawa do sądu określone w Konwencji i Pakcie zostały naruszone, może zwrócić się do sądu z żądaniem ich ochrony – jak również stosowania w praktyce orzecniczej sądów polskich.²⁹ Tym bardziej, że według Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w pierwszej kolejności to właśnie państwa-strony powinny być gwarantem przestrzegania praw i wolności zawartych w Konwencji,³⁰ albowiem „organy krajowe ze względu na swój stały i bezpośredni kontakt z palącą potrzebą sytuacji w danej chwili znajdują się, co do zasady, w lepszej pozycji aniżeli sędzia międzynarodowy, by móc ocenić fakt istnienia stanu wymagającego ingerencji”.³¹

Na zakończenie chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na inne aspekty ustanowienia zasady prawa do sądu jako standardu o charakterze międzynarodowym i artykułowanym przez międzynarodowe akty normatywne ratyfikowane przez Polskę. Po pierwsze, podpisanie i ratyfikowanie przez Polskę Konwencji i Paktu oznacza przyznanie obywatelom i wszystkim osobom znajdującym się pod jurysdykcją polską praw przewidzianych w obu tych aktach międzynarodowych, w tym także prawa do sądu. Jednakże Konwencja zapewnia realność tych praw przez większą efektywność mechanizmu jej przestrzegania, ponieważ ustanawia międzynarodową kontrolę ich przestrzegania, stanowiąc w art. 19, że w celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających z niej dla państw członkowskich tworzy się Europejski Trybunał Praw Człowieka.³² Z tego punktu widzenia większe znaczenie trzeba przyznać standardowi prawa do sądu przewidzianemu w Konwencji, która po raz pierwszy w dziejach prawa międzynarodowego utworzyła system ochrony ustanowionych w jej treści praw osobistych.³³ Po drugie, ustawa zasadnicza w art. 9 stanowi, że Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego a na mocy art. 87 ust. 1 zalicza ratyfikowane umowy międzynarodowe do źródeł powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej. Skoro oba wymienione akty normatywne są umowami międzynarodowymi ratyfikowanymi przez Polskę, a następnie zostały ogłoszone w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, to stanowią część krajowego porządku prawnego, w którym są bezpośrednio stosowane. Jeżeli zaś ustawa nie da się pogodzić z umową międzynarodową – a więc także z treścią Konwencji i Paktu – to umowa taka ma pierwszeństwo przed ustawą (art. 91 ust. 1 i 2 w związku z art. 241 ust. 1 Konstytucji).

²⁷ Na temat wzajemnego stosunku prawa krajowego i prawa międzynarodowego na tle nowej regulacji konstytucyjnej zob. m. in. R. Kwiecień: Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne w świetle projektu Konstytucji RP, Przegąd Sejmowy 1997r., nr 1, s. 36 i nast.; R. Szafarz: Skuteczność norm prawa międzynarodowego w prawie wewnętrznym w świetle nowej Konstytucji, Państwo i Prawo 1998 r., z. 1, s. 3 i nast.; C. Mik: Zasady ustrojowe europejskiego prawa wspólnotowego a polski porządek konstytucyjny, Państwo i Prawo 1998 r., z. 1, s. 12 i nast.

²⁸ A. Bałaban: Czy sędzia podlega umowie międzynarodowej, Rzeczpospolita z 1 czerwca 1998 r.

²⁹ Zob. m. in. K. Skubiszewski: Stosowanie i przestrzeganie prawa międzynarodowego w państwie, Państwo i Prawo 1984 r., z. 9, s. 19-20; L. Kubicki, B. Kunicka-Michalska, Zasady odpowiedzialności karnej w prawie polskim w świetle międzynarodowych standardów praw człowieka, (w:) Standardy praw człowieka a polskie prawo karne (red:) J. Skupiński, Warszawa 1995 r., s. 136 i nast.

³⁰ Orzeczenie w sprawie Handiside v. Wielka Brytania z 7.12.19076 r., zob. za M. A. Nowicki, Kamienie milowe. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Warszawa 1997 r., s.323 i n.

³¹ B. Gronowska, Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 21 stycznia 1999 r. w sprawie Janowski przeciwko Polsce, sygn. 25716/94 (dot. Granicy swobody wypowiedzi w kontekście prawa karnego), Prokuratura i Prawo 2000/1, s. 149.

³² Oświadczenie Rządowe z 28 października 1998 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Protokołu nr 11 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczącego przekształcenia mechanizmu kontrolnego ustanowionego przez Konwencję, sporządzonego w Strasburgu dnia 11 maja 1994 r. (Dz. U. Nr 147, poz. 962), który wszedł w życie w stosunku do Polski dnia 1 listopada © Байман Ю. Т., 2007 1998 r. Wcześniej, od 1 maja 1993 r. Polska uznała kompetencje Europejskiej Komisji Praw Człowieka i jurysdykcję Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 286).

³³ F. Sudre: Konwencja Europejska o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Warszawa 1993 r., s. 7–8.